

SERGEY DOVLA

N-63

AJNABIY AYOL

JAHON ADABIYATI TURKUMIDAN

SERGEY DOVLATOV

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

ZIYO NASR

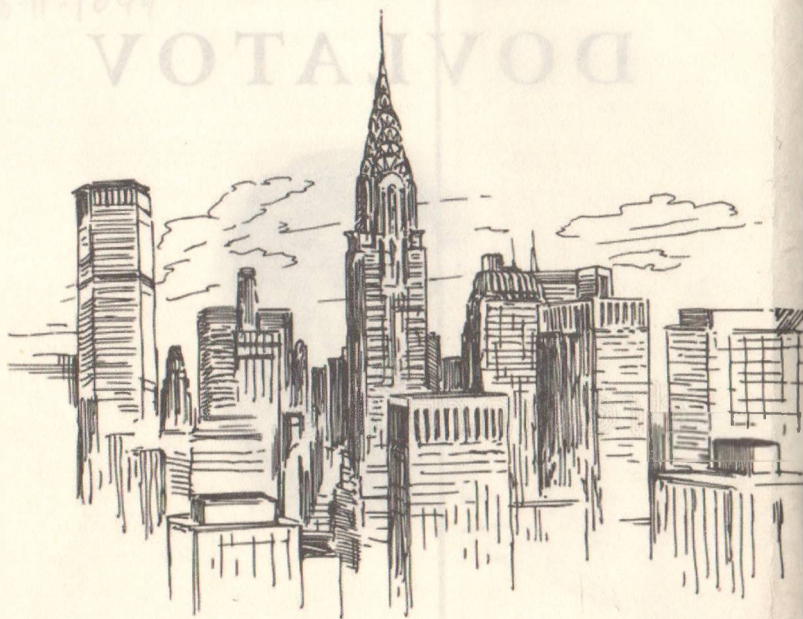
Tembrul

2020

Савалми мидори Берлизи

49 - 414
4201 - 11-8

SERGEY
DOVILATOV

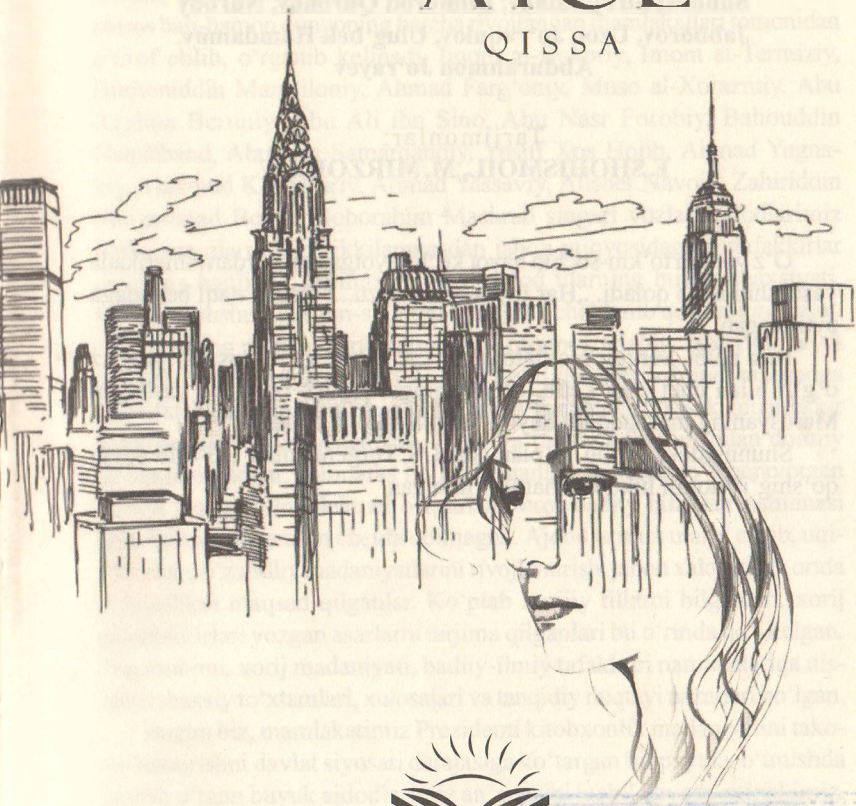

ТАНОН АВАРИЯТИ ТУРАКУМИДАН

SERGEY DOVLATOV

AJNABIY AYOL

QISSA

ZIYO NASHR

Toshkent
2020

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimonlar:

F. SHOHISMOIL, M. MIRZOIDOV

O'z yurtida to'kin-sochin hayot kechirayotgan qiz birdan Amerikada yashashni istab qoladi. „Har joyni qilma orzu...“ degan naql behudaga aytilmagan.

Rus adibi Sergey Dovlatovning „Ajnabiy ayol“ qissasi yolg'iz o'g'li bilan chet elga ketib, o'z Vataniga qaytish orzusida yashagan Marusyaning mashaqqatli hayoti haqida hikoya qiladi.

Shuningdek, ushbu to'plamdan I. S. Turgenevning „G'olib sevgi qo'shig'i“ nomli hikoyasi ham o'rin olgan.

NORIN TUMAN
AXBOROT - KUTUBXONA
MARKAZI

Kel. No

397

«10» XII 2020 y.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqmiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L. N. Tolstoy, A. Dyuma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dundar, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandar, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muvassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'girilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'lab borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

AJNABIY AYOL

*Amerikadagi yolg'iz rus ayollariga –
mehr-muhabbat, anduh va umid bilan.*

YUZ SAKKIZINCHI KO'CHA

Dahamizda g'alati voqea yuz berdi. Marusya Tatarovich lotin amerikalik Rafaelni sevib qoldi. U ikki yilgacha ikkilanib yurdi, nihoyat taqdirga tan berdi. Aslini olganda, Marusya uchun taqdirga tan berishdan boshqa yo'l yo'q.

Ko'chamizda yashovchilarning hammasi tashvishda: bu yog'i qandoq bo'lar ekan? Axir, biz bunday ishlarga jiddiy qaraymiz.

Biz – bu supermarket tevaragida, asosan, ruslar istiqomat qiluvchi olti g'ishtin uy fuqarolari. Ya'ni sobiq sovet fuqarolari. Yoxud gazetalar yozganiday, uchinchi to'lqin emigrantlari.

Bizning daha esa temiryo'ldan to Sinagogg¹acha cho'zilgan. Sal shimolroqda Midou ko'li, janubroqda – Kvins xiyoboni. Bizlar o'rtadamiz.

108-ko'cha – bizning markaziy yo'limiz.

Bizda rus do'konlari, bolalar bog'chalari, suratxona va sartaroshxonalar bor. Rus sayohatlar idorasi mavjud. Rus advokatlari, yozuvchilari, shifokorlari va mol-mulk

¹Sinagogg – yahudiylar ehromi.

savdosi bilan shug'ullanuvchi dallollar ham topiladi. Rus qaroqchilari, jinnilari, shuningdek, fohishalaridan ham kamchiligimiz yo'q. Hatto rus ko'r musiqachisi ham bor.

Mahalliy aholi bizni xorijiyalar hisoblashadi. Inglizcha gapirishlari bilan hushyor tortamiz. Bunday hollarda:

– Ruscha gapiring! – deya iltijo qilamiz.

Buning natijasida mahalliy aholining ayrimlari bizning tilimizda gapiradigan bo'lishdi. Taomxonadagi xitoy meni ko'rdi deguncha salomlashadi.

– Xayrli tong, Salozenisa! (Soljenitsin demoqchi).

Bu yerdagi amerikaliklar, asosan, nemis yahudiylaridan iborat. Uchinchi emigratsiyada ko'proq yahudiylar kelishgan. Boshqalar yo'q hisobi. Shu boisdan tezda til topishib ketamiz.

Shuning uchun ham yerlik aholi:

– Siz Rossiyadanmisiz? – deb so'rashadi. – Rus tilida gapirasizmi? Bizning dahada yahudiylar bilan bir qatorda koreyslar, hindlar, arablar ham yashashadi. Qora tanlilar nisbatan kam. Lotin amerikaliklar ko'proq. Tranzistorli bu kishilar bizlar uchun sirli ko'rinadi. Biz ularni bilmaymiz. Har holda ularni xush ko'rmaymiz va qo'rqamiz.

G'ilay Frida norozilik bildiradi:

– O'zlarining qo'tir Afrikalariga jo'nashsa-chi!

Fridaning o'zi Shkalov shahridan. Lekin Nyu-Yorkda yashashni ma'qul ko'radi.

Agar bizning dahamiz bilan yaqindan tanishmoqchi bo'lsangiz, idoraviy ashyolar do'koni yoniga turib oling. Bu do'kon yuz sakkizinchi va oltmish to'rtinchi ko'chalar chorrahasida. Imkoni boricha barvaqtroq keling.

Ana taksichilarimiz: Lyova Baranov, Persovich, Yeselevskiylar yo'lga chiqishyapti. Uchalasi ham miqtidan kelgan, tund, dadil kishilar.

Lyova Baranov oltmishdan oshgan. U sobiq rassom – molotovchi. Lyova o‘z martabasining dastlabki bosqichida faqat Molotov rasmini chizardi. Uning rasmlari qanchadan qancha uy-joy boshqarmalarida, poliklinikalarda, mahalliy qo‘mitalarda, hatto sobiq cherkovlarda ham namoyish etilgan.

Malakali ishchi basharasini eslatuvchi, ministr qiyofasining eng nozik qirralarini ham puxta o‘rgangan Baranov garov o‘ynab Molotov rasmini o‘n soniyada chizib tashlardi. Tag‘in ko‘zini bog‘lab chizardi.

Keyin Molotovni olib tashlashdi. Lyova Xrushchevni chizishga urinib ko‘rdi. Lekin uddalay olmadi. O‘ziga to‘q dehqon qiyofasini tasvirlashga Baranovning kuchi yetmadi.

Brejnev bilan ham xuddi shunday bo‘ldi. Opera qo‘shiqchisining aft-basharasini chizishni Baranov eplay olmadi. Shundan keyin Lyova alamidan abstraksionistga aylandi. Rangli dog‘lar, chiziqlar, ayqash-uyqash allambalolarni chiza boshladi. Buning ustiga ichadigan, to‘polon qiladigan qiliq chiqardi.

Qo‘shnilar Lyova ustidan militsionerga shikoyat qilishdi:

– Ichib oladi, to‘polon qiladi, qandaydir mavhum narsalar bilan shug‘ullanadi...

Oxiri Lyova ko‘chib ketdi. Ko‘chganda ham Amerikaga qarab jo‘nadi. U yerda mashina ruliga o‘tirdi-yu tinchidi-qoldi. To‘g‘ri, bo‘sh vaqtlarida tulpor minib turgan Reyganni tasvirlaydi.

Yeselevskiy Kiyevda marksizm-leninizmdan dars beradi. Dissertatsiya yoqlab, fan nomzodi bo‘ldi. Endi fan doktori unvonini olishga tayyorlanardi.

Kunlardan bir kun bulg‘oristonlik olim bilan tanishib qoldi. Mehmon Yeselevskiyni Sofiyaga ilmiy anjuman-

ga taklif qildi. Biroq Yeselevskiyga viza berishmadi. Af-tidan yahudiyni chet elga yuborgilari kelmadi.

Yeselevskiyning hayotda ilk bor kayfiyati buzildi:

– Shunaqami hali?! – dedi u. – Unda men Amerikaga ketaman.

Shunday dedi-yu, ketdi-qoldi. G‘arbda Yeselevskiy-ning marksizmdan hafsalasi butunlay pir bo‘ldi. Emmig-rantlar gazetalarida alamzada maqolalar e‘lon qila boshla-di. Keyin u gazetalar ham ko‘ngliga urdi. Uning mashina ruliga o‘tirishdan boshqa iloji qolmadi.

Persovich esa Moskvada ham shofyor bo‘lib ishlar-di. Chet elda ham uning hayotida hech narsa o‘zgarmadi. Rost, ancha ko‘p maosh oladigan bo‘ldi. Buning ustiga taksi ham uning o‘ziniki edi...

Ana suratxona sohibi Yevsey Rubinchik kelyapti. To‘qqiz yil burun u korxonada sotib olgandi. O‘shandan beri qarz to‘laydi. Qolgan puli zamonaviy texnika sotib olishga ketyapti...

O‘n yildirki, Yevsey makaron yeydi. O‘n yildirki, u harbiy botinka kiyadi. Hechqisi yo‘q, – deb yupatadi xo-tinini, – biznes o‘g‘limizga qoladi. Ungacha qarzlar to‘lab bo‘linadi. Ammo, – deyman unga men, – yanada zamo-naviy texnika chiqadi...

Huv ana shoshib kelayotgan kishi Fima Druker bo‘la-di. U boshlovchi noshir. Tonggi gazetani olishga oshiq-yapti. Leningradida u mashhur bibliofil sanalardi. Har kun kitob bozorida izg‘ib yurardi. Olti mingta kamyob, hatto noyob kitoblar to‘plagan.

Amerikada Fima noshir bo‘lishga qaror qildi. U rus adabiyotiga unutilgan durdonalar: Oleynikov va Xarms she‘rlarini, Dobochoin, Ageyev, Komarovskiy nasrini qay-tarib berish istagida yonardi.

Druker savdo markaziga farrosh bo‘lib ishga kirdi. Xotini tibbiy hamshira sifatida ishlay boshladi. Bir yil ichida ular to‘rt ming dollar to‘plashga muvaffaq bo‘lishdi. Fima bu pulga shinam idora sotib oldi. O‘z firmasi uchun zangori qaydnomalar, avtoruchkalar, tashrif qog‘ozlari buyurtma qildi. Kotiba yolladi. Yana kimni deng – Erenburgning nabirasini.

O‘z korxonasini u „Rus kitobi“ deb atadi.

Druker amerikalik taniqli filologlar – Roman Yakobson, Malmsted, Edvard Braun bilan tanishdi. Agar Roman Yakobson Svetayevaning ko‘pchilik bilmaydigan she‘rini eslatsa, Fima shoshib:

– „Ko‘priklar majmui“, o‘ttizinchi yil, ikki yuz oltmish to‘rtinchi bet, – deya ilova qilardi.

Filologlar uni aql-zakovati va beg‘arazligi uchun yaxshi ko‘rishardi.

Fima ilmiy anjumanlarga hamisha qatnashar, tanaffuslarda Jorj Niva, Ottenberg va Rannit bilan suhbatlashardi. Vera Nabokova bilan yozishib turardi.

Undan olgan telegrammalarni ehtiyotlab asrardi. Telegrammalarda esa: „Qat‘iyan e‘tiroz bildiraman“, „Mutlaqo rozi emasman“, „Shartlari maqbul emas“ deyilgan bo‘lard.

U o‘ziga „Yefim G. Druker, noshir“ degan rezina muhr buyurtirdi. Shu bilan puli ham tugadi.

Druker Mixail Barishnikovga murojaat qildi. Barishnikov unga bir yarim ming so‘m hamda uqalashni o‘rganish haqida yaxshi maslahat berdi. Druker uning maslahatini mensimay, Amxerstga konferensiyaga jo‘nadi. U yerda Veydle va Karlinskiy bilan tanishdi. Ularni o‘z bilimdonligi bilan lol qoldirdi. Bu ikkala kekxa olimga ular esdan chiqargan ko‘plab maqolalarini eslatdi.

Orqaga qaytayotganda Yuriy Ivaskanikiga kirib o'tdi. Keksa shoironikida bir hafta yashadi, Vaginov hamda Dobichin haqida suhbatlashdi.

Yana puli tugab qoldi.

Shunda Fima noyob kutubxonasining bir qismini sotdi. Tushgan pulga Feyxtvagnerning „Yahudiy Zyuss“ asarini qayta nashr etdi. Bu „Rus kitobi“ degan nashriyot uchun g'alati tanlov edi. Fima bizning emigrantlarni yahudiy mavzusi qiziqтира kerak, deb o'yladi, shekilli.

Kitob bittagina xato bilan chiqdi. Uning muqovasida yirik harflar bilan „Feyxtvagner“ deb yozilgandi. Kitobning sotilishi juda sust ketdi. Uyda erkinlik yo'q, lekin kitobxonlar bor edi. Bu yerda esa erkinlik yetarli, ammo kitobxon yetishmasdi.

Bu paytga kelib Drukerning xotini ajralishga ariza berdi. Fima idorasiga ko'chib o'tdi. Idoraning binosi „Yahudiy Zyuss“ kitobi taxlangan qutilar bilan to'la. Fima ana shu qutilar ustida uxlardi. „Yahudiy Zyuss“ni ko'p sonli oshnalariga hadya qilardi. Erenburgning nabirasi ish haqini ham kitob bilan uzardi.

Hatto bu kitoblarni rus do'konida kolbasaga ayriboshlashga ham urinib ko'rdi.

Eng qizig'i shundaki, uni xotinidan boshqa hamma yaxshi ko'rardi...

Ana, „Dnepr“ do'konining sohibi Zyama Pivovarev o'z mollarini taxlayapti.

Ittifoqda u huquqshunos edi. Amerikada esa birinchi kundanoq yuk ortuvchi bo'lib ishladi. Keyin sabzavot do'koniga oddiy ishchi bo'lib o'tdi. Bir yildan so'ng shu do'konni sotib oldi. Endi uni mollari bilan mashhur „Demsha va Razin“ firmasi ta'minlay boshladi. Bu yerda Vologda moyi, Riga shprotlari, Gurjiston choyi, Ukraina

kolbasasi sotilardi. Bu do‘konda qahrabo marjon, elektr samovar, yog‘och matryoshka va Shalyapin toboqlarini xarid qilish mumkin edi.

Zyama qariyb kecha-yu kunduz tinim bilmasdi. Tushum ham shunga yarasha. Mahallamizdagilarning ko‘pchiligi undan qarzdor edi...

Baliq do‘koni yonida publitsist Zaretskiy sayr qilib yuribdi. U kattakon ko‘ppak yetaklab olgan. Sport kiyimida, tepakal boshiga sellofan xalta kiyib olibdi.

Ittifoqda Zaretskiy madaniyat arboblari haqidagi ommabop asarlari bilan mashhur edi. Tadqiqotlari „Samizdat“da ham bosilib turardi. Uning tugallanmagan kitobi ana shunday tadqiqotlardan. Mazkur kitobda ta’kidlanishicha, sovet ayollarining to‘qson foizi ehtirossizdir.

Tez orada jazolovchi idoralar uning iziga tushishdi. Zaretskiy xorijga ketishga majbur bo‘ldi. U bojxonada tarixiy bayonot berdi:

– Men Rossiyani tark etayotganim yo‘q! Rossiya meni tark etayotir!

Kuzatib qoluvchilarning barchasidan:

– Akademik Saxarov shu yerdami? – deb so‘rab chiqdi.

Samolyotga o‘tirish oldidan u yaxshilab parvarish qilingan maysazorga qarab dadil odimladi. G‘urbatga rus tuprog‘idan bir siqim olmoqchi edi. Militsionerlar uni quvib yuborishdi. Shunda Zaretskiy hayqirdi:

– Men Rossiyani etiklarim poshnasida olib ketaman!

Amerikada Zaretskiy o‘qituvchilik qildi. U hammani o‘qitar – o‘rgatardi. Yahudiylarni pravoslavlikka, slavyanlarni – iudaizmga, Amerika kontrrazvedakachilarini – hushyorlikka.

U bor kuchi bilan demokratiya uchun kurashardi...

– Demokratiyani joriy qilish uchun barcha vositalardan foydalanish lozim, – derdi u, – Hatto atom bombasidan ham!..

Ma'lumki, amerikaliklar eshitishi uchun sekin gapirish kerak; Zaretskiy buni fahmlamasdi. U barchaga baqirib gapirardi. Zaretskiy ijtimoiy ta'minot xodimlariga baqirardi. Muhojirlarning kundalik gazetasi muharririga, kasalxonada hamshiraga do'q qilib baqirardi. U hatto suvaraklarga ham baqirib berardi.

Natijada, unga e'tibor bermaydigan, parvo qilmaydigan bo'lishdi. Shunga qaramay, u muhojirlarning barcha yig'inlarida qatnashar va baqirishda davom etardi. U g'arb demokratiyasi xavf ostida, Jeraldina Farraro – sovet josusi deya qichqirardi. Amerika adabiyoti umuman yo'q, – derdi u. – Supermarketlarda sun'iy go'sht sotilyapti. Garlemni bombardimon qilish kerak, – derdi baqirib. Undan qo'rqishar va hurmat qilishardi.

Ana, iste'fodagi dissident Karavayev kelyapti. Qo'li-da qog'oz xalta. Unda pivodan bo'shagan tunuka bankalar. Yuzida tashvish.

Ittifoqda u taniqli huquq himoyachisi edi. Tuzum bilan kurashda chinakam mardlik ko'rsatdi. Qamoqxonalarda uch muddat o'tirib chiqdi. Yetti marta ochlik e'lon qildi.

Uchinchi muddatdan keyin Karavayevni G'arbgga qo'yib yuborishdi.

Dastlabki paytlarda u muxbirlarga intervyular berar, ma'ruzalar o'qir, qandaydir jamg'armalar ta'sis etardi. Keyin unga bo'lgan qiziqish kamaydi. Endi qorin haqida ham o'ylash kerak edi.

Karavayev ingliz tilini bilmasdi. Diplomi ham yo'q edi. Qamoqxonalarda orttirgan yuk ortuvchi, non kesuvchi singari kasblari Amerikada asqotmay qoldi.

Karavayev rus gazetalarida hamkorlik qilardi. U birgina mavzuda – Rossiyaning kelajagi haqida yozardi. U kelajakni hozirgi kundan ko‘ra yaxshiroq tasvirlardi. Bu payg‘ambarlarga xos narsa.

Amerikadan Karavayevning hafsalasi pir bo‘ldi. Bu yerda unga sovet hokimiyati, marksizm va jazo mahkamalari yetishmasdi. Bir so‘z bilan aytganda, u qarshi chiqadigan hech narsa yo‘q edi.

Qamoqxonalarda orttirgan kasalligi unga nogironlik huquqini berardi. Karavayev ko‘p ichardi. Yaxshiyamki mahallamizda kecha-yu kunduz pivo sotilardi.

Ana sirli jamoat arbobi Lemkus „shevrole“ ruliga o‘tirmoqda. Ittifoqda Lemkus ommaviy o‘yinlarning mohir tashkilotchisi edi. Ommaviy sayillarni boplab o‘tkazardi. Birinchi may namoyishlarida tantanavor nutqlarni qotirvorardi. Yubiley nutqlari, kantatalar yozar, avtohavaskorlar uchun she‘riy yo‘riqlar to‘qirdi. Yoshlarning to‘ylarida – o‘rtani olib boruvchi sifatida yaxshi daromad qilar, sirk masxarabozlari uchun qiziq hangomalar ijod qilardi.

Masalan:

– Vasya, nima bo‘ldi? Nega xafasan?

– Shundoq ko‘z o‘ngimda bir odam ko‘lmakka yiqilib tushdi.

– Shunga xafa bo‘ldingmi?

– Bo‘lmasam-chi! Axir o‘sha odam men edim-da!

Lemkus siyosiy ta‘qiblar tufayli shunday holga tushgandi. Ta‘qiblar esa o‘z navbatida o‘ta beso‘naqayligi natijasida yuz bergandi.

Bu shunday bo‘lgandi. Lemkus Qurolli Kuchlarning 60 yilligiga bag‘ishlab kantata yozgan edi. Kantata Ofitserlar uyida ijro etildi. Boshlovchi Lemkusning o‘zi ma-

tinni o'qirdi. Zalga olti yuzdan ziyod armiya va flot va-killari to'planishgandi. Tantanali bayram konserti radio orqali butun shaharga eshittirilayotgan edi. Kantataning yakunlovchi qismida shunday so'zlar bor edi:

*Bizlarni tinch uxlasin deya,
Siz qoyadek turdingiz mahkam.
Buning uchun dono partiya
Mukofotlar loyiqlarni ham!*

So'nggi satrni Lemkus alohida ishtiyoq bilan xitob qilardi – „Mukofotlar loyiqlarni ham!“. Xuddi shu payt uning boshiga muvozanat uchun tepaga ilingan brezent qop tushib ketsa bo'ladimi?!

Lemkus hushidan ketdi. Tomoshabinlarga uning qop ostida qolgan oyoq kiyimi arang ko'rinardi. Uch daqiqa o'tmay, militsionerlar chopib qolishdi, yana uch soniyadan so'ng tomosha zali butunlay o'rab olindi. Lemkusni hibsga olish uchun hushiga keltirishdi.

KGB mayori uni ataylab qilingan qo'poruvchilikda aybladi. Kommunistik partiyani tahqirlash uchun boshlovchi boshiga ataylab qopni tushirib yubording, dedi mayor.

– Axir, boshlovchi o'zim edim-ku, – o'zini oqlamoqchi bo'ldi Lemkus.

– Inchunun, – dedi mayor.

Qisqasi, Lemkus ta'qibga uchradi. Uni mafkuraviy ishlar bilan shug'ullanishdan mahrum etishdi. Chunki Lemkus boshqa ish bilan shug'ulanishni xayoliga ham keltirmasdi-da. Pirovardida Lemkus Ittifoqni tark etdi. U to'rt oy davomida o'z kasbida ishladi. Muhojirlarning Niagara sharsharasiga ommaviy sayohatini uyushtirdi. O'tirishlarda tamada bo'lib xizmat qildi. She'rlar, qofi-

yalangan e'lonlar, tabriklar, kantatalar yozdi. Menga, masalan, quyidagi satrlar yod bo'lib qoldi:

*Umr bo'yi KGBdan qaqshab biz,
Eslab u kunlarning achchiq nafasini.
Endi deymiz: jonajon Amerikamiz
Bizni yovuz dushmanlardan asrasin.*

Lekin Lemkusga juda kam haq to'lashardi. Bu orada uning ikkinchi farzandi tug'ildi. Endi uni baptistlarga ro'para qilishdi. Zero, baptistlar uchinchi emigratsiya bilan qiziqishayotgan edi. Ular uchun muhojirlar, yangi ko'chib kelganlar orasida o'z odamlari bo'lishi lozim ekan. Ular rossiyalik qochoqlar e'tiborini o'zlariga qaratmoqchi edilar. Baptistlar Lemkusni qadrlashardi! Chunki u oilaparvar odam edi, chekmas, ichishga uncha ruju qo'ymagandi. Lemkus shu tariqa diniy arbobga aylandi. Qandaydir sirli dunyoviy radio eshittirishlarni boshqarardi.

U muntazam ravishda „Xudoni qanday anglash kerak?“ degan eshittirishni olib boradi.

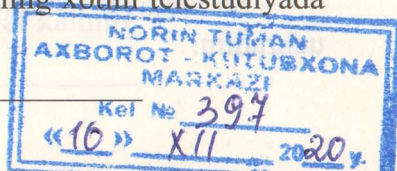
U Xudojo'y va g'amgin bo'lib qoldi. Ko'pincha nigohini yerga qadab pichirlardi:

– Agar Tangriga ma'qul bo'lsa, Fira tushlik uchun buzoq go'shtidan ovqat tayyorlasa...

Mahallamizda uni tovlamchi deyishadi...

Huv ana, burchakdan burilib ketayotgan kishini ko'ryapsizmi? U Arkasha Lerner bo'ladi. U mol-mulk savdosi bilan shug'ullanadi. Hozir ham ertalabki nonushta uchun qandaydir masalliq qidirib ketyapti, shekilli.

Lerner o'z faoliyatini Belorussiya televideniyasida rejissorlikdan boshlagan edi. Uning xotini telestudiyada suxandon bo'lib ishlardi.

Lernerlar ahil va baxtli yashashardi. Ularning yaxshigina xonadoni, ikkita maoshi, o'g'illari – kichkintoy Mishahamda mashinasi bor edi.

Arkadiy Lernerni o'z ishining ustasi deb bilishardi. Qisqa metrajli ko'rsatuvlari yuksak qadrlanardi. Uning tevaragida sotsialistik realizm bilan jo'sh urgan hayot qaynardi. Devor-darmiyon qo'shnisi suv quvuri texnigi Berendeyev xotinini kaltaklardi. Derazalari tagida mastalast kishilar shovqin solishardi. Telestudiya direktori ashaddiy antisemit edi.

Shunday qilib, Lernerlar chet elga ketishga qaror qilishdi. Buning ustiga ayni o'sha paytda ko'plar ittifoqdan ketib qolishayotgandi. Ular orasida Lernerlarning eng yaqin do'stlari ham bor edi.

Amerikada Lerner bir yilgacha divanda cho'zilib yotdi. Xotini „Aleksandrs“da sotuvchi bo'lib ishlardi. O'g'li yahudiylar maktabiga qatnardi.

Lerner televideniya ishlashni orzu qilardi. Ayni paytda u o'zini muhojirlarga xos tutmasdi. O'zini davlat mukofotlarining sobiq sovrindori sifatida maqtamas, dissidentlik borasidagi xizmatlarini bo'rttirib ko'rsatmasdi. G'arbsan'ati tanglikni boshidan kechirmoqda, deb ta'kidlamasdi.

Do'stlari uni prodyuser bilan tanishtirib qo'yishdi! U rus mumtoz asarlarini ekanlashtirish niyatida edi. Unga slavyanlarga mansub rejissor kerak bo'ldi.

Uchrashuv „Blou-ap“ restoranining dahlizida bo'lib o'tdi.

– Rejissormisiz? – so'radi amerikalik.

– Nima desam ekan... – deb javob qildi Lerner.

– Ya'ni?

– So'nggi yil ichida men haddan tashqari inqirozga uchradim.

– Lekin, sizni rejissor bo‘lgan deyishyapti.

– Bo‘lganman. Aniqrog‘i ro‘yxatda shunday edim. Menga rejissorlik unvonini oltmish yettinchi yilda berishdi. Ungacha esa men yordamchi bo‘lib ishlardim.

– Rejissor yordamchisimi?

– Ha. Unga aroq tashib turadigan yordamchi.

– Sizni iste‘dodli rejissor bo‘lgan deyishdi, rostmi?

– Iste‘dodli? Birinchi marta eshitib turibman. Qilgan ishimi meni qanoatlantirmasdi.

– Okey. Men klassiklarni ekranlashtirish bilan shug‘ullanaman.

– Menimcha, barcha ekranlashtirishlar bir tiyinga qimmat.

– Hazillashyapsizmi?

– Men, haligi, yangi mavzu ma‘qul, demoqchiydim.

– Masalan?

– Aytaylik, tabiat haqida...

– E-e – dedi amerikalik – tabiat o‘zini qoplamaydi.

Lerner e‘tiroz bildirdi:

– San‘at sotilmaydi.

Shu bilan gap ham tugadi. Ular kelisha olishmadi. Lerner yana uch oy divanda cho‘zilib yotdi. Lekin shuni ham qayd qilish joizki, uning moliyaviy ishlari yomon ketmasdi. Aftidan, Lerner moddiy farovonlikning qandaydir maxsus in‘omidan foydalanardi. Umuman, ishonchim komilki, kambag‘allik va boylik tug‘ma sifatdir. Masalan, aytaylik, sochning rangi yoki musiqaviylikdek. Birov kambag‘al bo‘lib tug‘iladi, birov esa boy. Bu o‘rinda pulning sira ahamiyati yo‘q.

Kambag‘al bo‘lsa ham puli ko‘plar oz deysizmi?! Yoki yonida hemiri yo‘q shahzodalar kammi?!

SERGEY DOVLATOV

AJNABIY AYOL

ZIYO NASHR

t.me/ziyonashr

fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-6341-7-6

9 789943 634176